

Bizans'da Yüksek Mektepler

A. Adnan ADIVAR

(Tarih Dergisi. Cilt: V. Sayı: 8. 1953, 1 - 54)

Sosyal tarih ve bilhassa ilim tarihi meseleleri üzerindeki kıymetli tetkiklerini ve eserlerini ötedenberi istifade ile takip ettiğimiz doktor Adnan Beyefendinin son defa neşir ve Bizans yüksek mekteplerine tahsis ettiği makale bu sahada çok ehemmiyetli ve yol gösterici bir vasıf taşıdığı gibi mükayeseli tarih için de güzel bir misaldir. Fatih ve İstanbulun fethi hadisesi ile çok yakından alakadar olduğumuz bir sırada, Osmanlı Türklerinin kendilerine halef olduğu Bizans İmparatorluğu merkezinde yüksek tahsilin ve dolayısıyla ilim hareketlerinin takip ettiği seyri ve seviyeyi anlamak ve bunun asırlar boyunca geçirdiği istihaleleri, muhtelif safhaları öğrenmek yalnız tarih müntesiplerini değil, bütün Türk münevverlerini ve bu arada Bilgi okuyucularını da şiddetle alakalandırırsa gerektir. Bu itibarla, mecmuanın dar hacmini nazarı itibare alarak, ancak kısa bir özetini vermekle iktifa edeceğiz:

Muhterem müellif, makalesine, Bizans tarihinin, XVII. asırdan itibaren garpte nasıl mütalaa edilmeğe başladığı, muhtelif yazarların görüşleri bulunduğu hususunda bir mukaddeme ile başlamakta, Bizans yüksek mekteplerinin teşekkülleri tarzına ve hayatlarına dair izahatında bilhassa şu vakıayı tesbit etmektedir: "Bizans yüksek tahsil tesislerinde din ilimleri diğer müsbet ilimlerden tamamen ayrılmış, yani bizde Tanzimattan sonra olduğu gibi medreselerin yanında bir de Üniversite faaliyette bulunmuştur." Bundan sonra Theodosius II ve Justinianus devirlerindeki hukuk, tıp ve diğer yüksek tahsil müesseselerinin mahiyeti, Oekoumenikon didaskaleion denilen mektebin, Bardas mektebi, Konstantin Monomachos zamanında yüksek mektepler bahisleri mufassalan izah edilmekte, müteakiben 1261 den yani Bizans İmparatorluğunun latin istilasını takiben yeniden kurulmasından sonra Üniversitenin ihyası meselesi ele alınmaktadır. Bu devir Osmanlı devletinin kuruluş devrine, İznikte islami yüksek tahsil müesseselerinin tesisi zamanına rastlamaktadır ve bizim için, her ikisini mükayeseye yaraması itibarile, ehemmiyetli bir safhadır. Bizansın son maarif müesseseleri bahsinde ise, şark ve garp kiliselerinin birleştirilmeleri hususunda müzakereler ve teşebbüsler yapıldığı, garp üniversiteleri ile olan münasebetler, meşhur ilahiyat ve felsefe alimi Georgios Scholarios'un bu sahadaki fikir ve faaliyetleri anlatılmaktadır.

Hocalarının ekseriya layık kimselerden seçildiği bu devir Bizans Üniversitesinin serbest sanatlar denilen ilimler yolu ile felsefeye çıktığını, edebiyat tahsilinin artık Humanist yolda yapıldığını bildiren müellif bu Humanist tabirinden de şunu anlamak icabettiğini tesbit etmiştir: "Artık eski Yunan dil ve edebiyatı, mukaddes kitapları daha iyi anlamak için değil, bizzat edebiyat olduğu, dilin zenginliği, ahlak kaidelerinin yüksekliği ve bu noktadan bu eserlerin yalnız bir kısım insanlara değil, bütün insanlara hitap ederek onlara fazilet, cesaret ve feragat misalleri vermek için mütalaa ve tetkik olunuyordu."

Patrikhane mekteplerine de geniş bir yer ayıran, bundan başka manastırlarda faaliyette bulunan dini mekteplerin mevcudiyetine de işaret eden müellif, meseleye geniş bir toplu bakış yapmadan önce, şu netice ve hükme vasıl olmaktadır: “İşte görülüyor ki, Bizansta mevcut olan üç türlü yüksek mektepten hür ve serbest tedrisatta bulunan Üniversitenin yanında nisbeten ilme hürmetkar bir patrikhane mektebi ve onun yanında da en kara cehl ve taasuba batmış manastır mektepleri vardı. Bu mektepler ile üniversite arasında bütün orta çağlar boyunca ilim ve din münakaşası devam etmiş durmuştur”.

M. Tayyib GÖKBİLGİN